

Anlamalı Dil Unsurlarının Diziminde Görülen Bazı Evrensel Dilbilgisi Kuralları*

Joseph H. Greenberg
Çev. Uluhan Özalın**

1. Giriş

Öncelikle, bu yazıda ortaya koyulacak kuralların deneme niteliğinde olduğu bilinmelidir. Birçok dilden yeteri kadar örnek vermedikçe, ortaya koyacağımız evrensel dilbilgisi kurallarını istisnalarından arındırmak oldukça güç olacaktır. Başlıktan da anlaşılacağı gibi yazının esas konusunu söz dizimi ve ekler oluşturmaktadır. Böyle bir tercihin sebebi, önceki çalışmaların dilbilgisinin bu alanına önemli düzenlemeler getirmesidir. Bu yazıda bazı evrensel dilbilgisi kuralları teklif edilmiştir. Kuralların birçoğu akıl yürütmeye ve çıkarım yapmaya dayalıdır. Yani, “Bir dilde x varsa, her zaman y de vardır” şeklinde olan kurallardır. Eğer bir açıklama yapılmamışsa bu kuralın tam tersinin (Bir dilde y varsa, her zaman x de vardır) geçerli olmadığını belirtmeliyiz. Bir kuralın tam tersinin de geçerli olduğunda bu durum tetrakorik tabloda (ek. 1) 0 olarak gösterilmiştir. Böyle bir sonuç elde ettiğimizde, bilim yöntemi açısından iki sebepten ötürü herhangi bir sakınca yoktur. İlki, temel bilim yöntemi kitaplarında en alt basamakta bulunan kurallar bu şekildedir. İkincisi, dilin ayırt edici özelliklerini dolaylı bir şekilde ortaya koyan bu kurallar aslında çıkarım yapmaya dayalıdır. Yani direkt değil imalıdır.

Bu kuralların birçoğu, dilleri dilbilgisi açısından mukayese ederken oluşturulmuştur. Burada söylenecek ifadeler de bu anlayışa dayanmaktadır. Mesela, bildiğimiz anlamda evrensel bir dilbilgisi kuralı şu şekildedir: Bir dilin olumlu cümlelerindeki asıl söz dizimi fiil-özne-nesne şeklinde ise, bağımlı ilgi hali her zaman tamlanan isimden sonra gelir. Buradan şu sonucu çıkarabiliriz; bütün dillerde özne-fiil yapıları, farklı kelime türleri ve ilgi bildiren yapılar mevcuttur. Tabii ki, bunlara başkalarını da ekleyebiliriz. Farklı yapıdaki dillerde bu olayları açıklarken kullanacağımız ölçütlerden biri de anlamdır. Değişik dillerde bu yapıları karşılıklı incelememizi sağlayacak şekil benzerlikleri büyük ihtimalle mevcuttur. Ancak, böyle bir işe odaklanmak - zor olmasından dolayı - deneysel değeri olan ve dilci olmayan kişilerin de ilgisini çekecek belirli varsayımlara ulaşmamıza engel olabilirdi. Bununla birlikte, “isim” kavramının farklı

* Joseph H. Greenberg (1963), *Universals of Language*. London: MIT Press, 73-113

** İngiliz Dili Okutmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, BOLU.

dillerdeki anlamlarının ne derecede birbirine yakın olduğu, anlam açısından yapılan incelemeler neticesinde elde edilen verilerle anlaşılacaktır. Mesela, isim kavramı bir dilde “çocuk”, “burun” ve “ev” gibi kelimeleri içerirken ikinci bir dilde “yemek”, “içmek”, “vermek” gibi kelimeleri içeriyorsa böyle bir denklik anlamsal sebeplerden dolayı derhal reddedilecektir. Diller kuşkuyla yer bırakmayacak bir biçimde incelendiğinden öne sürülecek ifadelerin geçerliliğinin yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca, mesela ilgi bildiren yapılarıdaki kelime dizimiyle (tamlayan-tamlanan) alakalı söylediklerimize itiraz edilecek olursa, kuralın hangi durumlarda geçerli olduğu/olmadığı iyice anlaşılmalıdır.

Bu çalışmada ileri süreceğimiz kuralları oluştururken

Avrupa’dan; Baskça, Sırpça, Galce, Norveççe, Yeni Yunanca, İtalyanca, Fince;

Afrika’dan; Yoruba, Nubian, Swahili, Fulani, Masai, Songhai, Berberi dilleri;

Asyada’dan; Türkçe, İbranice, Buruşaski dili, Hinduca, Kannada dili, Japonca, Tayca, Birmanca, Malayca;

Okyanusya’dan; Maori, Loritja dilleri;

Amerika Yerlilerinin dillerinden Maya, Zapotek, Quechua, Chibcha, Guaranı dilleri olmak üzere toplam 30 dilden faydalanılmıştır.

Bu diller amaca uygun olacak şekilde seçilmiştir. Listedeki dillerin bir kısmını daha önce incelemiştik, diğerleriyle ilgili ise elimizde yeteri kadar dilbilgisi verisi mevcuttu. Bu bakımdan listenin taraflı olduğu düşünülebilir. Fakat dillerin farklı ailelerden ve geniş bir coğrafyadan seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu liste iki bakımdan önemlidir; İlki bu dillerin tamamı için geçerli olacak bir ifadenin evrensel bir geçerlilik taşıma ihtimali oldukça yüksektir. İkincisi ve daha az güvenilir olanı, bazı dilbilgisi özelliklerinin farklı dillerdeki yapılarıyla alakalı fikirler verecektir. Bazı durumlarda ise listede bulunmayan dillerden örnekler verilmiştir.

Çalışmanın bundan sonra gelen asıl bölümünde ise bu dillerden elde edilen verilerden yola çıkarak evrensel dilbilgisi kuralları oluşturmaya çalıştık. Bu kurallar üzerinde fazla kuramsal yorumlar yapılmamıştır. Açıklamalı olan son bölümde ise bu kurallardan faydalanarak bazı genel prensiplere ulaşmaya çalıştık. Kuralların verildiği bölüm kuramsal bölümden çok daha somuttur. Az sayıda genel prensipten hareket ederek, yine az sayıda kurala ulaşmak isterdik. Fakat kurallarımızın geçerliliğini yüksek tutmamak için, birçok genel prensipten faydalanmak durumunda kaldık.

2. Temel Söz Dizimi Karakteri

Bazı dillerde tamlayan/niteleyen öğeler tamlanan/nitelenenden önce

gelirken bazı dillerde ise tam tersi bir yapı görülür. Türkçe ilk türden bir dildir. Türkçede sıfatlar niteledikleri isimlerden, nesne fiilden, ilgi halinde olan kelime tamlanan isimden ve zarflar da belirttikleri sıfatlardan önce gelirler. Bu gibi dillerde İngilizcede gördüğümüz ön edatların aksine son edatlar kullanılır. Bu bakımdan Türkçeden farklı olan Taycada sıfat isimden, nesne fiilden, ilgi bildiren yapı tamlanan isimden sonra gelir. Dolayısıyla ön edatlar mevcuttur. İngilizce de dâhil olmak üzere dillerin birçoğu bu bakımdan yeteri kadar aydınlatılmamıştır. İngilizcede tıpkı Taycada olduğu gibi ön edatlar vardır. İngilizcede sıfatlar isimlerden önce geldiği için de İngilizce Türkçeye benzemektedir. Bunlarla birlikte, İngilizcede ilgi yapılarında söz diziminin iki şekilli olduğu görülür (John's house, the house of John).

Bunun gibi özellikleri inceledikçe bazı dil olgularının birbiriyle yakından ilgili olduğunu, bazılarının da birbirinden bağımsız olduğunu görürüz. Açıklamalarımızın daha iyi anlaşılması için söz diziminin belli başlı unsurlarını içeren bir yapı oluşturmak gerekmektedir. Temel söz dizimi karakteri olarak belirtilecek bu yapıyı oluştururken 3 ölçüt kullanılmıştır. Birinci ölçüt söz konusu dilde ön edatların mı yoksa son edatların mı kullanıldığıdır. Bu bakımdan diller **ÖE** (ön edatlı) ve **SE** (son edatlı) şeklinde gösterilecektir. İkinci ölçüt, isim türünden özne ve nesneye sahip olumlu cümlelerde özne (Ö), fiil (F) ve nesnenin (N) sırasıdır. Dillerin birçoğunda farklı söz dizimi şekilleri görülse de genellikle bu şekillerden bir tanesi baskındır. Mantıksal olarak 6 farklı söz dizimi şekli vardır: ÖFN, ÖNF, FÖN, FNÖ, NÖF ve NFÖ. Bu altı şekilden sadece 3 tanesi baskın şekil olarak karşımıza çıkar. Çok nadir görülen söz dizimi şekilleri FNÖ, NÖF ve NFÖ' dür. Hemen hemen hiç görülmeyen bu üç şeklin ortak bir yanı vardır. Üçünde de nesne öznenin önce gelmektedir. Böylece ilk evrensel dilbilgisi kuralımıza ulaşmış oluyoruz:

1. *İsim türünden bir öznesi ve nesnesi olan olumlu cümlelerin baskın söz diziminde -neredeysse her zaman- özne nesnedenden önce gelir.*

Kuralı bu şekilde oluşturduğumuzda elimizde 3 farklı söz dizimi yapısı olur: FÖN, ÖFN ve ÖNF. Bu söz dizimi şekilleri sırasıyla **I**, **II** ve **III**. yapı olarak ifade edilecektir.

İncelememizde kullanacağımız üçüncü ölçüt niteleme sıfatlarının niteledikleri isme göre konumudur. Az sonra da değinileceği gibi, işaret sıfatlarının, tanımlıkların (article), sayı sıfatlarının ve miktar zarflarının konumu niteleme sıfatlarından farklı olabilir. Bu açıdan dillerde farklı yapılar görülse de baskın bir karakter mevcuttur. Baskın söz diziminde sıfatların isimlerden önce geldiği diller **S** (sıfat), isimlerin sıfatlardan önce geldiği diller de **İ** (isim) şeklinde ifade edilecektir. Böylelikle 12 (2x3x2) farklı ihtimalden oluşan bir yapı elde ederiz. Listemizde bulunan 30 dilin dağılımı tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

	I	II	III
SE-S	0	1	6
SE-İ	0	2	5
ÖE-S	0	4	0
ÖE-İ	6	6	0

Tabloda SE-S ve ÖE-İ uç değerleri sırasıyla birinci ve dördüncü sıraya gelecek şekilde düzenlenmiştir. Bu uç değerlere paralel olarak I. ve III. yapıların da kutup noktaları olduğu görülür. Bunlardan **I** ÖE-İ, **III** de SE-S yapılarıyla güçlü bir şekilde ilişkilidir. **II**. yapının daha çok ÖE-İ yapısıyla ilişkili olduğu görülür. Sıfatların konumunun da I., II., III. yapılardan çok ÖE/SE zıtlığıyla ilgili olduğu açıktır. Fikrimize göre tablo bu değişkenlerin dünya çapında dağılımını da göstermektedir. II. yapıdaki dillerin en yaygın, III. yapıdaki dillerin neredeyse II. yapıdaki diller kadar yaygın, I. yapıdaki dillerin de azınlıkta olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu da şu anlama gelir; dünyadaki dillerin birçoğunda özne nesneden önce gelmektedir.

Aslında çalışmamızda ilgi bildiren yapılardan da çok iyi bir şekilde yararlanabiliriz. Fakat bu yapıların ÖE/SE ayrımıyla yakından ilgili olmasından dolayı bunu bir ölçüt olarak almadık. Aksi takdirde ÖE/SE ile ilgili olan özellikleri tekrarlamış olurduk. ÖE/SE ayrımı diğer ölçütlerimizle daha yakından ilgilidir. Listemizdeki 30 dilin 14'ünde son edatlar kullanılır ve bu dillerin tamamında ilgi bildiren yapı tamlanan isimden önce gelir. 14 ön edatlı dilden 13'ünde tamlanan isim ilgi yapısından önce gelir. Tek istisna Norveççedir. Bu yüzden 30 dilden 29'u kurala uyar. 1/30 istisna oranını da göz önünde bulundurarak şu kurala ulaşabiliriz:

2. *Ön edatlı dillerde tamlanan isim neredeyse her zaman ilgi yapısından önce gelir. Son edatlı dillerde ise tamlanan isim ilgi yapısından sonra gelir.*

Tekrar tablo 1'e dönecek olursak buradaki 12 ihtimalden 5 tanesi için listemizde örnek bir dil yoktur. (Tabloda "0" olarak gösterilmiştir.) Bunlar ya çok nadir görülen ya da mevcut olmayan dillerdir. Faydalandığımız dillerden I. yapıda olanların 6 tanesi ÖE-İ karakterindedir. Bu durumun çok nadir bazı istisnaları vardır. I. yapıdaki dillerden ÖE-S karakterinde olan çok nadir bazı diller varken III. yapıdaki dillerden SE-İ karakterinde çok sayıda dil mevcuttur. Burada bir ayna etkisinden bahsedebiliriz. Diğer yandan da, bildiğimiz kadarıyla I/SE-S ya da I/SE-İ yapısında herhangi bir dil yoktur. Bu bilgilerden şöyle bir kural çıkarabiliriz:

3. *Baskın söz dizimi yapısı FÖN olan diller her zaman ön edatlıdır.*

I. ve III. yapılar birbirlerine göre kutup noktalarıdır. I. yapıda herhangi bir son edatlı dil olmadığını görerek, III. yapıda da ön edatlı bir dil olmadığını varsayımını yapabiliriz. Bu varsayım büyük ölçüde doğru olsa da bazı istisnalar vardır. İlgili yapılarının konumunun dilin ön edatlı veya son edatlı olmasıyla yakından alakalı olduğunu söylemiştik. Bu durumda III. yapıda olan dillerde *ilgi halindeki kelime+tamlanan* şekli mevcuttur. Bu durumun çok az istisnası vardır. Böyle bir istisnanın görüldüğü durumlarda sıfatın cümle içindeki konumunda da bir sapma olur. Fakat aynı şeyi ön edatlar ve son edatlar için söyleyemeyiz. Sonuç olarak şu evrensel dilbilgisi kurallarına ulaşırız:

4. *Söz dizimi ÖNF olan diller, tesadüfle açıklanamayacak kadar yüksek bir oranda son edatlıdır.*

5. *Baskın söz dizimi ÖNF olan dillerde ilgi yapısı tamlanan isimden sonra geliyorsa, aynı şekilde sıfat da nitelediği isimden sonra gelir.*

I. ve III. yapıda olan diller arasında önemli bir fark olduğu söylenebilir. Fiilleri niteleyen zarfları, kelime gruplarını ve yan cümleleri dikkate alırsak I. gruptaki dillerde bu yapıların fiilden önce geldiği de sıklıkla görülür. Yani bu gruptaki dillerde cümle sadece fiille başlamaz. FÖN diziminde olan dillerde aralarında ÖFN yapısının da görüldüğü farklı söz dizimi şekilleri mevcuttur. Öte yandan III. yapıda olan dillerde büyük oranda, fiil, niteleyicilerinden sonra gelir. Bu dillerde farklı bir söz dizimi karakteri görülüyorsa bu NÖF şeklindedir. Bu yüzden bu dillerde fiil her zaman cümlenin son ögesidir (soru ekleri gibi şekiller hariç). Dolayısıyla, fiili cümlenin son ögesi olan dillerde fiili niteleyen yapılar fiilden önce gelir. III. yapıda olan dilleri iki alt gruba ayırabiliriz. Fiili her zaman cümlenin sonunda olan diller söz dizimi açısından değişmez bir karakter taşırlar. Bu alt grupta olan diller Bruşaski, Kannada dilleri ile Japonca, Türkçe, Hinduca, Birmanca'dır. Diğer alt grupta ise Nubian, Quechua, Bask, Loritja ve Chibcha dilleri bulunur. Bunları göz önünde bulundurarak şu evrensel dilbilgisi kurallarına ulaşırız:

6. *Baskın söz dizimi FÖN olan dillerde ÖFN yapısı ya tek alternatiftir ya da alternatiflerden birisidir.*

7. *ÖNF diziminde olan dillerde alternatif bir söz dizimi şekli yoksa ya da tek alternatif NÖF ise, fiili niteleyen bütün yapılar fiilden önce gelir. (III. yapıdaki dillerden değişmez söz dizimi karakteri taşıyanlar)*

3. Söz Dizimi

Temel söz dizimi karakterlerini belirttikten sonra söz dizimiyle ilgili bazı evrensel dilbilgisi kurallarına geçebiliriz. Burada kullanacağımız ölçüt olumlu cümlelerde isim halinde olan özne ve nesne ile fiilin dizimidir. Soru cümlelerinin olumlu cümlelerden daha farklı bir karakteristik göstermesinden dolayı ölçütümüzü bu şekilde belirttik. Bilindiği gibi evet/hayır şeklinde cevap

verilen ve soru kelimesiyle oluşturulan sorular olmak üzere iki farklı soru kategorisi vardır. İngilizcede de zaman zaman görüldüğü gibi, bazı dillerde evet/hayır sorularını oluştururken vurgudan faydalanılabilir. Olumlu cümlede yapacağımız bir vurgu değişikliğiyle evet/hayır sorularını oluşturabiliriz. Fakat bu konudaki araştırmaların artması gerekmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalardan şu sonucu çıkarabiliriz:

8. Olumlu cümlede yapılan bir vurgu değişikliğiyle evet/hayır sorusu oluşturulabiliyorsa, bu ayırt edici vurgu özelliği cümlenin başında değil sonunda olur.

Mesela, İngilizcede evet/hayır sorusu cümlenin vurgulu son hecesinde tonlamanın yükselmesiyle, ona karşılık gelen olumlu cümle de tonlamanın azalmasıyla ayırt edilebilir. Cümlenin soru cümlesi ya da olumlu cümle olduğunu anlamak için cümlenin sonundaki vurgu özelliklerine bakmak gerekir.

Evet/hayır soruları bu şekilde vurgu ile oluşturulabildiği gibi soru takılarıyla da oluşturulabilir. Bazı dillerde her iki durum da görülebilir. Soru takıları cümle içinde ya belli bir kelimeye göre (özellikle fiil) ya da cümlenin genel yapısına göre konumlandırılır. III. yapıdaki dillerden değişmez bir söz dizimi karakterine sahip olanlarda soru ekinin fiilden sonra gelmesi ve cümlenin sonunda bulunması aynı şeylerdir. Çalışmada kullandığımız dillerden 12 tanesinde bu şekilde ön veya son takılar görülür. Bunun dağılımını şöyle gösterebiliriz:

Tablo 2

	I	II	III
Ön takı	5	0	0
Son takı	0	2	5

II. yapıda bulunan iki dil ön edatlıdır (Yoruba dili ve Tayca). Tablo, sadece bir tane veya aynı kurala uyan birkaç tane soru takısına sahip olan diller dik-kate alınarak hazırlanmıştır. Listemizdeki dillerden sadece ikisinde farklı kural-larla işleyen birden fazla soru takısı mevcuttur. Zapotek dilinde (I/ÖE) bir ön takı bir de bu ön takının başka bir takıyla birleşerek oluşturduğu son takı vardır. Songay dilinde iki ön bir de son takı kullanılır. Bu sorunlar ve bunlara ilave olarak listemizde bulunmayan dillerden Litvanyacada (II/son edatlı) bir ön takının bulunması bizi şu ihtiyatlı kurala götürür:

9. Soru takılarının cümle içindeki yeri söz konusu olduğunda, tesadüfle açıklanamayacak kadar yüksek bir oranda, ön takıların ön edatlı dillerde, son takıların son edatlı dillerde bulunduğu görülür.

Eğer soru belirli kelimelerle yapılıyorsa, takı neredeyse her zaman bu

kelimeden sonra gelir. Listemizdeki 13 dilde bu şekilde takılar bulunur. III. yapıdaki dillerden değişmez söz dizimi karakterine sahip olanlar hem bu gruba hem de az önce açıkladığımız gruba dâhildirler. Bu 13 dilden 12'sinde ön ekler bulunur. Bunların bazıları ön edatlı bazıları da son edatlıdır. I. yapıdaki diller bu gruba girmezler. Bunlara dayanarak şu kurala ulaşabiliriz:

10. Soru kelimeleri veya takıları cümle içinde belli bir kelimeye göre konumlandırılıyorsa, bu takılar neredeyse her zaman söz konusu kelimeden sonra gelir. Bu türden takılar baskın söz dizimi FÖN olan dillerde bulunmaz.

Soru kelimesiyle oluşturulan sorular da temel söz dizimi karakteriyle aynı şekilde belirgin ilişkiler gösterirler. Bazı dillerde soru kelimesiyle oluşturulan soruların söz dizimi yapısı, bu sorulara karşılık gelen olumlu cümlelerden farklıdır. Özellikle - kelime gruplarındaki söz dizimini bozmamak için oluşturulan yapılar hariç - soru kelimeleri cümlenin başında gelir. Bu durum İngilizcede de görülür. Soru kelimesinin cümlenin başında geldiği bir soruya “*What did he eat?*” “*He ate meat*” şeklinde cevap verilir. İkinci tip bir soruya ise “*With whom did he go?*” “*He went with Henry*” şeklinde cevap verilir. İkinci soruda soru öbeği önce gelmekle birlikte bu öbeğin olumlu cümledeki söz dizimi bozulmamıştır. Soru kelimelerinin cümlenin başında geldiği dillerin çoğunda soruda özne ve fiil yer değiştirir (Almanca: *Wen sach er?*). Bu dillerde zaman zaman evet/hayır soruları için de aynı değişiklikler yapılır (Kommt er?). Sadece soru kelimelerinin olduğu dillerde cümle başında böyle bir değişiklik görülür. Yine soru kelimeleriyle oluşturulan sorularda bu değişikliğin yapıldığı dillerde, evet/hayır sorularında da aynı değişiklik yapılır. Listemizdeki dillerden 16'sında soru kelimesi veya soru öbeği cümle başında gelmektedir. Dağılım 3. tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3

	I	II	III
Soru kelimesinin cümle başında geldiği diller	6	10	0
Soru ve olumlu cümle dizimlerinin aynı olduğu diller	0	3	11
	ÖE	SE	
Soru kelimesinin cümle başında geldiği diller:	14	2	
Soru ve olumlu cümle dizimlerinin aynı olduğu diller:	2	12	

Bu ilişkiler neticesinde şu kurallara ulaşırız:

11. Olumlu cümlenin söz diziminin filin öznenen önce gelecek şekilde değiştirilmesi sadece soru kelimesi ve soru öbeğinin cümlenin başında geldiği dillerde olur. Eğer soru kelimeleriyle oluşturulan sorularda böyle bir söz dizimi değişikliği yapılabiliyorsa aynı değişiklik evet/hayır sorularında da yapılabilir.

12. *Bir dilde olumlu cümlelerde baskın söz dizimi FÖN ise soru kelimesiyle oluşturulan sorularda en başta soru kelimesi veya soru öbeği bulunur. Eğer bir dilin olumlu cümlelerdeki söz dizimi ÖNF ise böyle sabit bir kural söz konusu değildir.*

Bundan sonra yan cümlelerin temel cümleye göre konumu ele alınarak anlam açısından zaman, sebep, amaç ve şart bildiren yan cümleler incelenecektir. Şekil açısından elimizde bağlaçlar gibi cümle başı öğeleri, kişi ve sayı kategorilerini içeren çekimli fiil yapıları ile isim-fiil ve sıfat-fiil gibi çekimsiz yapılar vardır. Bağlaçların ön edatlı dillerde, çekimsiz fiil şekillerinin son edatlı dillerde, çekimli yapıların da her iki guruptaki dillerde yaygın olarak kullanıldığı düşünülebilir. Fakat bu durum henüz incelenmemiştir. Çalışmamızın esas amacına uygun olarak bu bölümde temel cümle ve yan cümlelerin sıraları ele alınacaktır. Yan cümlelerin temel cümleyi nitelediğini düşünürsek III. yapıdaki dillerden değişmez bir söz dizimi karakteri gösterenlerde yan cümlelerin temel cümleden önce gelmesi gerekir. Bu alt grup nesnenin her zaman önce gelmesiyle tanımlandığı için, tahminimizin deneysel açıdan doğrulanması gerekir. Söz konusu durum, listemizde bu alt gruba dâhil olan bütün diller için genellikle geçerlidir. Diğer gruplarda yer alan dillerin de keline özgü yapıları vardır. Bütün dillerde şart cümlelerinde şart bildiren kısım sonuçtan önce gelir. Listemizdeki 30 dil için bu yargı geçerlidir. III. yapıdaki dillerden değişmez bir söz dizimi karakteri taşıyanlarda şart her zaman önce gelir. Diğer dillerde ise zaman zaman şart bildiren yan cümlelerin sonuçtan sonra da geldiği görülür.

Diğer taraftan, istek ve amaç bildiren yan cümleler (III. yapıdaki dillerden değişmez bir söz dizimi karakteri taşıyanlar hariç) temel cümleden sonra gelirler. Böylelikle şu evrensel dilbilgisi kurallarına ulaşırız:

13. *Eğer bir dilde isim olan nesne fiilden önce geliyorsa, o dilde yan cümle de temel cümleden önce gelir.*

14. *Şart cümlelerinde, bütün dillerde şart sonuçtan önce gelir.*

15. *İstek ve amaç bildiren yan cümleler, isim olan nesnenin fiilden önce geldiği diller hariç bütün dillerde temel cümleden sonra gelir.*

Çekimli yardımcı fiilin esas fiile göre konumu burada ele alacağımız diğer bir noktadır. Çalışmanın amaçlarından dolayı böyle bir yapı, şahıs ve sayı bakımından çekimlenmiş fiillerin (yardımcı fiil) şahıs ve sayı bakımından çekimlenmemiş fiillerle olan münasebeti şeklinde tanımlanacaktır. Mesela, İngilizcede “*is going*” bu türden bir yapıdır. Bu tanımlamanın fiillerin sayı veya şahıs yönünden çekime girmediği dilleri (Ör. Japonca) içermediği açıktır. Listedeki 30 dilden 19’unda fiiller bu şekilde çekimlenebilmektedir. Dillerin bu bakımdan sahip olduğu dizim özelliği tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4

	I	II	III
Yardımcı fiil+esas fiil	3	7	0
Esas fiil+yardımcı fiil	0	1	8
	Ön edatlı	Son edatlı	
Yardımcı fiil+esas fiil	9	1	
Esas fiil+yardımcı fiil	0	9	

Bu bilgilere dayanarak şu evrensel dilbilgisi kuralını çıkarabiliriz:

16. Baskın siz dizimi FNÖ olan dillerde çekimlenmiş yardımcı fiil her zaman esas fiilden önce gelir. Baskın söz dizimi ÖNF olan dillerde ise çekimlenmiş yardımcı fiil esas fiilden sonra gelir.

Çekimlenmemiş yardımcı fiiller daha sonra fiil çekimi bahsinde ele alınacaktır.

İsim gruplarında sıfatların niteledikleri isimlere göre konumu da önemli bir faktördür. Niteleme sıfatlarının isme göre konumu, temel söz dizimi karakteri bakımından önemli istatistiksel bilgiler verir. Listemizdeki dillerin bu bakımdan gösterdiği özelliklerle ilgili tablo 5'te bir özet verilmiştir.

Tablo 5

	I	II	III
İsim+sıfat	6	8	5
Sıfat+isim	0	5	6
	Ön edatlı	Son edatlı	
İsim+sıfat	12	7	
Sıfat+isim	4	7	

Sıfatların isimlerden sonra geldiği diller daha çok ön edatlı dillerdir (I. yapı). I. yapıda olup da sıfatların isimlerden önce geldiği istisnaî diller de vardır. Bu sebeple, evrensel dilbilgisi kuralı sayılabilecek şu ifadeye ulaşırız:

17. FÖN diziminde olan dillerde, tesadüfle açıklanamayacak kadar büyük bir oranda, sıfatlar isimlerden sonra gelir.

Tablo 5'e bakarsak 19 dilde sıfatların isimlerden sonra geldiğini, 11 dilde de isimlerden önce geldiğini görürüz. Bu durum III. yapıdaki dillerde olmasını düşündüğümüz kuralı neredeyse geçersiz kılmaktadır.

İşaret ve sayı sıfatlarının cümle içindeki konumu niteleme sıfatlarıyla ilişkilidir. Ancak sıfatların isimlerden sonra geldiği dillerde bile bu yapılar zaman zaman isimlerden önce gelirler. Diğer taraftan da sıfatların isimlerden önce geldiği dillerde işaret ve sayı sıfatları da her zaman isimlerden önce gelir. Bu bakımdan listemizdeki dillere ilişkin veriler tablo 6' da gösterilmiştir.

Tablo 6

	İS	Sİ
İşaret Sıfatı-İsim	12	7
İsim-İşaret Sıfatı	11	0
Sayı Sıfatı-İsim	8	10
İsim-Sayı Sıfatı	11	0

(İ: İsim, S: Sıfat)

Sadece bir dilde (Guarani) sayı sıfatları isimlerden hem önce hem de sonra gelebilmektedir. Bu durum tabloda gösterilmemiştir. Bu dilde sıfatlar isimlerden sonra gelmektedir. Miktar zarflarının olduğu dillerde ise sayının zarfa göre konumu dikkate alınmıştır. Bir dilde miktar zarfı ve işaret sıfatının tamlanan isme göre konumu, niteleme sıfatının konumundan farklı olabilir. Yani, sıfatların isimlerden önce geldiği dillerde zarf ve işaret sıfatlarından sadece birinin isimden önce (ya da her ikisinin birden isimden önce veya sonra) bulunması söz konusu olabilir. Listemizin dışında sıfat+isim yapısıyla birlikte isim+işaret sıfatı kullanımına sahip çok az dil (Efik) mevcuttur. Nicelik sıfatları, soru kelimeleri ve iyelik sıfatlarının Latince kökenli dillerde isimlerden önce geldiği net bir şekilde bilinmesine rağmen bu durumu burada ele almadık. Sonuç olarak şöyle bir kural elde edebiliriz:

18. Niteleme sıfatlarının isimlerden önce geldiği dillerde işaret sıfatı ve miktar zarfları da tesadüfle açıklanamayacak kadar büyük bir oranda isimlerden önce kullanılırlar.

Bununla bağlantılı olarak şu kurala da ulaşabiliriz:

19. Bir dilde genel kural niteleme sıfatlarının isimleri takip etmesi yönünde ise az sayıda sıfat bu kurala istisna olarak isimden önce kullanılabilir. Niteleme sıfatlarının isimlerden önce kullanıldığı dillerde ise herhangi bir istisna söz konusu değildir.

Son kurala listemizden Galce ve İtalyancayı örnek olarak verebiliriz.

İsim öbeği içinde bulunan kelimelerin de dizimi önemli bazı kısıtlamalara maruz kalmaktadır. Her üç niteleyicinin de isimden önce gelmesi durumunda

söz dizimi her zaman işaret sıfatı-sayı sıfatı-niteleme sıfatı şeklindedir (Ör: İngilizce “these five large houses”).

Bu üç niteleyicinin bir tanesinin veya tamamının isimden sonra geldiği dillerde ise daha çok kabul gören söz dizimi yukarıdakinin tam tersidir: isim-niteleme sıfatı-sayı sıfatı-işaret sıfatı. Bununla birlikte bu grupta az da olsa birinci söz dizimi karakterini gösteren diller de vardır. Doğu Afrika Bantu dillerinden Kikuyu buna örnektir. Bu dilde “houses large five these” yapısı yerine, “houses these five large” dizimi mevcuttur. Böylelikle şu kurala ulaşabiliriz:

20. *İşaret, sayı ve niteleme sıfatlarından herhangi birinin veya tamamının isimlerden önce geldiği dillerde söz dizimi her zaman işaret sıfatı-sayı sıfatı-niteleme sıfatı şeklindedir. Bu yapılar isimleri takip ediyorsa söz dizimi ya bunun aynısıdır ya da tam tersidir.*

Bundan sonra zarfların sıfatlara göre konumu ele alınacaktır. Tablo 7’de görüleceği gibi zarfların konumu ile niteleme sıfatları ve isimlerin konumu arasında yakın bir ilişki vardır.

Tablo 7

	Sİ	İS
Zarf-Sıfat	11	5
Sıfat-Zarf	0	8
Sıfat-Zarf ve Zarf-Sıfat	0	2

Tablodan da görüleceği gibi zarflar sıfatlardan önce gelme eğilimi göstermektedir. Sıfatların isimleri takip ettiği dillerde bazı durumlarda bu dizime istisna kullanımlar mevcuttur. Dolayısıyla zarfların söz dizimi içindeki konumu işaret ve sayı sıfatlarına benzemektedir. Ancak, incelememizi derinleştirdiğimizde zarfların tamamının veya bir kısmının sıfatları takip ettiği dillerde sıfatların da isimlerden sonra geldiğini görürüz. Aynı zamanda bu dillerin tamamı I. ve II. yapıda olan dillerdir. Dolayısıyla şöyle bir kurala ulaşabiliriz:

21. *Eğer bir dilde zarfların tamamı veya bir kısmı niteledikleri sıfatlardan sonra geliyorsa, o dilin baskın söz diziminde niteleme sıfatları isimlerden sonra, fiiller de nesnelere önce gelir.*

Sıfatlarla ilgili olarak ele alacağımız diğer konu sıfatların mukayese ve üstünlük dereceleridir (Ör. İngilizce: “X is larger than Y”). Dillerin çok azında İngilizcede olduğu gibi sıfatların çekimli mukayese şekilleri mevcuttur. Bu durumu belirtmek için çoğunlukla müstakil bir kelime de kullanılmaktadır (İngilizce: X is *more beautiful than Y*). Diğer taraftan da böyle bir kelime birçok dilde

yoktur veya tercihe bağlı olarak kullanılır. Yine de, İngilizce “*than*” kelimesine diğer dillerde tekabül eden ve bu şekilde mukayeseyi ifade eden kelimeler veya ekler mevcuttur. Tabii ki, bu kullanımlarda sıfatın ve kıstas alınan ögenin de ifade edilmesi gerekir. Sonuç olarak söz diziminde dikkate alacağımız üç yapı vardır (İngilizce “*X is larger than Y*” cümlesinde olduğu gibi). Bunlar; sıfat (*large*), mukayesenin belirteci (-er, more) ve mukayesenin ölçüsü (*than*). Genellikle karşımıza çıkan iki söz dizimi yapısından ilki İngilizcede olduğu gibi sıfat, belirteç ve ölçü şeklindedir. Diğeri ise; bunun tam tersi olarak ölçü, belirteç, sıfat şeklindedir. Temel söz dizimi karakteriyle de yakından ilgili olan bu iki alternatif tablo 8’de gösterilmiştir. Sıfatların mukayese derecesini vurgularken “*baskın çık-*” (*surpass*) anlamında bir fiil kullanan birçok dil bu tabloya dâhil edilmemiştir. Bu durum özellikle Afrika dillerinde yaygındır (Ör. Yoruba: *X is large, surpasses Y*). (“*X is large, Y is small*” şeklinde bir yapı gösteren Loritja gibi Avustralya dilleri de tabloya alınmamıştır.)

Tablo 8

	I	II	III
Sıfat-Belirteç-Ölçü	5	0	0
Ölçü-Belirteç-Sıfat	0	1	9
Her iki durum	0	1	0
		ÖE	SE
Sıfat-Belirteç-Ölçü		13	1
Ölçü-Belirteç-Sıfat		0	10
Her iki durum		0	1

22. Sıfatların mukayese derecesinde söz dizimi yapısı veya yapılarından biri ölçü-belirteç-sıfat şeklinde ise söz konusu dil son edatlıdır. Tek söz dizimi karakteri sıfat-belirteç-ölçü şeklinde olan diller ise tesadüfle açıklanamayacak kadar büyük bir oranda ön edatlıdır.

İsimlerin (bilhassa özel ve cins isimlerin) bir araya gelmesiyle ortaya çıkan yapılar da temel söz dizimi karakteriyle ilgili önemli özellikler taşırlar. Şekil ve anlam açısından ele alınabilecek bu yapılar “*Mr. X*” gibi bir unvan grubu ile “*Avenue (Bulvar) X*” şeklinde bir adres ibaresinde karşımıza çıkar. Bu örneklerden ikincisi iyelik yapısına benzediği için “*the city of Philadelphia*” gibi bir şekil göstermesi beklenebilir. İngilizce “*42nd Street*”/“*Avenue A*” ve “*Long Lake*”/“*Lake Michigan*” gibi söz dizimi açısından birbirine zıt kullanımlara sahiptir. Ancak, birçok dilde bu açıdan sadece bir söz dizimi yapısı vardır (Ör. Fra:

“Place Vendome”, “Lac Genève”, “Boulevard Michelet”). Bu konuyla ilgili dilbilgisi kitaplarında çok fazla bilgi bulunmadığı için elimizdeki veriler yeterli değildir. Bu yüzden metinlerden elde ettiğimiz örnekler üzerinde çalıştık. Dillerin yukarıda bahsedilen özellikleriyle ilgili daha belirgin sonuçlar vereceği için, aşağıdaki tabloda SE/ÖE değişkeni yerine ilgi yapısı ve bağlı olduğu kelimelerin sırasını ele aldık.

Tablo 9

	I		II		III
Cins isim-Özel isim	2		7		0
Özel isim-Cins isim	0		2		6
		İlgi-İsim		İsim-İlgi	
Cins isim-Özel isim		8		1	
Özel isim-Cins isim		0		8	

23. Bir dilde özel isim cins isimden önce geliyorsa, o dilde ilgi hali bağlı olduğu isimden sonra gelir. Cins isim özel isimden önce geliyorsa ilgi bildiren yapı bağlı olduğu isimden önce gelir.

İsmi niteleyen sıfat görevindeki yan cümleler, isim öbekleriyle ilgili ele alacağımız son konudur (Ör. İngilizce: “I saw the man who came”, “I saw the student who failed the examination”). Diller arasında bu konu açısından oldukça farklı özellikler göze çarpmaktadır. Söz dizimi açısından ele alacağımız kelimeler, tanımlanan isim (*man*) ve yan cümlenin filidir (*came*)

Tablo 10’den çıkarılacak söz dizimi kuralları, temel söz dizimi karakteriyle oldukça alakalı bir yapı göstermektedir.

Tablo 10

	I		II		III
Sıfat görevindeki yan cümle-İsim	0		0		7
İsim-Sıfat görevindeki yan cümle	6		12		2
Her iki durum	0		1		1
		ÖE		SE	
Sıfat görevindeki yan cümle-İsim		0		7	
İsim-Sıfat görevindeki yan cümle		16		4	
Her iki durum		0		2	

Tablodan da anlaşılacağı gibi “sıfat görevindeki yan cümle-isim” yapısının tek alternatif veya alternatiflerden biri olarak kullanıldığı diller son edatlı dillerdir. Ancak, listemizin dışında bu duruma istisna teşkil eden bir dil mevcuttur. Ön edatlı bir dil olan Çincede sıfat görevindeki yan cümle isimden önce gelmektedir. Fakat Çincede sıfatların isimlerden önce gelmesine bağlı olarak bu istisna makul bir hal almaktadır. Yine tabloya bakacak olursak sıfat görevindeki yan cümlenin nitelediği ismi takip etme eğiliminde olduğu bariz olarak görülür. Bu eğilim zaman zaman (1) dil ön edatlı ise, (2) o dilde niteleme sıfatları isimlerden önce geliyorsa ortadan kalkabilmektedir.

24. Sıfat görevindeki yan cümle-isim diziminin tek alternatif veya alternatiflerden biri olarak kullanıldığı diller ya son edatlıdır ya bu dillerde sıfat isimden önce gelir ya da her iki durum birden geçerli olur.

Çalışmamızda bu noktaya kadar zamirlerle ilgili olarak bir görüş belirtmedik. Zamirler söz dizimi açısından isimlerin gösterdiği özelliklerden bazı farklılıklar taşırlar. Bu yüzden temel söz dizimi karakterini ele aldığımız bölümde isim halinde nesne ve öznenin her birini ayrı ayrı tanımladık. Zamirlerin söz dizimi açısından sahip oldukları bu ilginç özelliğe Fransızcadan bir örnek verebiliriz. “*Je vois l’homme*”, “*Je le vois*” yapılarında zamir durumunda olan nesne fiilden önce gelirken, isim halinde olan nesnenin de sonra geldiği görülür. Buna benzer örnekler listemizde bulunan dillerin bazılarında görülür. Guarani, Swahili dilleri ile İtalyanca ve Yunancada zamir durumunda olan nesne fiilden önce gelirken, zamir durumunda olmayan nesnenin fiilden sonra geldiği görülür. Fakat İtalyanca ve Yunancada emir cümlelerinde zamir olan nesne, isim olan nesne gibi fiilden sonra gelir. Berberi dilinde ise, fiil olumsuzluk veya gelecek zaman ekini almışsa zamir durumundaki nesne fiilden önce gelir. Loritja dilinde zamir olan nesne cümlenin ilk kelimesine bir ek olarak getirilebilir. Nubian dilinin asıl söz dizimi yapısı ÖNF olmasına rağmen ÖFN dizimi de oldukça sık kullanılan bir alternatiftir. Ancak cümlenin nesnesi zamir ise bu alternatif söz konusu değildir. Yani, zamir olan nesne her zaman fiilden önce gelirken isim olan nesne fiilden önce veya sonra gelebilir. Galcede alternatif bir söz dizimi yapısında özne zamiri cümlenin başında bulunur. Böyle cümlelerde zamir olan nesne fiilden önce gelirken, isim olan nesne fiilden sonra gelir. Son olarak Masai dilinde isim olan nesne için söz dizimi yapısı FÖN iken, zamir halindeki nesne öznenin önce fiilden de sonra gelir.

Zamir olan nesnenin düzenli olarak fiilden sonra gelmesine rağmen isim olan nesnenin fiilden önce gelmesi durumuna zıt olabilecek bir durum listemizdeki örneklerde mevcut değildir. Bunlara dayanarak şu kurala ulaşabiliriz:

25. Zamir olan nesne fiilden sonra geliyorsa, isim olan nesne de fiilden sonra gelir.

4. Şekil Bilgisi

Bu bölümün esas konusu olan çekim kategorilerine girmeden önce şekil bilgisiyle alakalı bazı genel hususları belirtmek gerekir. Bir kelimeyi oluşturan biçimbirimler kök, yapım ekleri ve çekim ekleridir. Bu çalışmanın diğer bölümlerinde olduğu gibi, kategorik bir tanımlama yapma gereği duymuyoruz. Yapım ve çekim ekleri genellikle ekler başlığı altında beraber ele alınır. Kökle olan münasebetlerine göre de çoğunlukla ön ek ve son ek olarak sınıflandırılırlar. Kökün içine girerek onu parçalayan iç ekler ise, parçalanabilen diğer eklerle aynı sınıfa dâhil edilebilir. Sami dilinde ekin bir parçası kökün önüne gelirken diğer parçası kökün ardına gelebilmektedir. Ancak, buna benzer metotlar diğer dillerde oldukça nadirdir; hatta birçok dilde kullanılmazlar. Bu konuyla ilgili olarak şöyle bir kural muhtemelen geçerli olacaktır:

26. Eğer bir dilde parçalanabilen ekler mevcutsa, o dilde ya ön ekler ya son ekler ya da bunların her ikisi birden mevcuttur.

Son ekler ve ön ekler arasında bir karşılaştırma yapınca son eklerin ön eklere göre daha fazla olduğu görülür. Sadece son ekleri olan diller, sadece ön ekleri olan dillere göre sayıca çok fazladır. Listemizde yalnızca ön eklere sahip tek dil Taycadır. Bu noktada tekrar temel söz dizimi karakteriyle ilişkili bir durum söz konusu olur.

Tablo 11

	I	II	III
Sadece önden eklemeli	0	1	0
Sadece sondan eklemeli	0	2	10
Her ikisi	6	10	1
		ÖE	SE
Sadece önden eklemeli		1	0
Sadece sondan eklemeli		0	12
Her ikisi		15	2

27. Bir dilde sadece son ekler varsa o dil son edatlıdır; sadece ön ekler varsa o dil ön edatlıdır.

Bir kelimedede hem yapım ekleri hem de çekim ekleri varsa köke yakın olan ekler yapım ekleridir. Bu bakımdan şu açıklama kabul edilebilir:

28. Hem yapım hem de çekim ekleri kökün ardına geliyorsa, ya da her ikisi kökten önce geliyorsa yapım ekleri her zaman kökle çekim eklerinin arasında bulunur.

Bir dilde kelime türetilirken ya ekleme ya da birleştirme yöntemi uygulanır veya her iki yöntem birden o dilde mevcut olabilir. Dolayısıyla tamamen ya-lınlayan bir dilden bahsetmek zordur. Çekim ekleri olmayan birçok dil vardır; fakat bu dillerin muhtemelen tamamında birleştirme veya türetme metotları vardır. Böylece şu kurala ulaşabiliriz:

29. *Bir dilde kelime çekimi varsa o dilde kelime yapımı da vardır.*

Kelime çekimi olmayan diller olduğuna göre doğal olarak fiil çekim kategorileri olmayan diller de vardır. Hiyerarşik bir fiil çekim kategorisi olan diller de mevcuttur.

30. *Bir dilde fiiller kişi, sayı ve cinsiyet kategorileri bakımından çekimlenbiliyorsa o dilde fiiller zaman ve kip kategorileri için de çekimlenebilir.*

Bunlardan cinsiyet kategorisinin etki alanının genişliği şu kuraldan anlaşılabilir:

31. *Bir dilde özne veya nesne fülle cinsiyet kategorisi bakımından uyuma giriyorsa, o dilde sıfatlar da cinsiyet açısından isimlerle uyuma girerler.*

Fiil ve isim arasındaki cinsiyet bakımından uyum kişi ve sayı bakımından uyuma göre oldukça nadirdir. Yine de, sadece cinsiyet bakımından uyumun görüldüğü diller vardır (Ör. Kafkas dillerinden Dağıstan dilleri). Fakat bu şekilde bir cinsiyet uyumu çoğunlukla sayı uyumuyla da alakalıdır. Bu bilgiler ışığında şu kurala ulaşabiliriz:

32. *Eğer fiil isim halinde bir özne veya nesneyle cinsiyet bakımından uyuma giriyorsa, fiil bu öğelerle sayı bakımından da uyuma girer.*

Sayı, cinsiyet ve isim çekimi en çok rastlanan üç çekim kategorisidir. Bunlardan sayı sistemleri için şu şekilde ifade edilecek kesin bir aşama sırasından bahsedilebilir.

34. *Bir dilde tesniye (ikilik) kategorisi yoksa o dilde üçlük kategorisi de yoktur. Bir dilde çokluk kategorisi yoksa o dilde tesniye kategorisi de yoktur.*

Aşağıdaki kuralda belirtildiği gibi çokluk olan sayı kategorileri teklik olanların aksine eklidir.

35. *Teklik kategorisinin eksiz olarak ifade edildiği diller olmasına rağmen, hiçbir dilde çokluk yapı eksiz olarak ifade edilmez. Tesniye ve üçlük kategorilerine sahip dillerde ise bu yapıların ayrı çekim şekilleri mevcuttur.*

Çokluk sayı kategorilerinin ekli kullanılma özellikleri, sayıların cinsiyetle birlikte kullanıldığı durumlarda da anlaşılır. Bu iki kategori arasındaki karşılıklı ilişki şu kurallarla açıklanabilir:

36. *Eğer bir dilde cinsiyet kategorisi varsa o dilde muhakkak sayı kategorisi de vardır.*

37. *Bir dilde teklik olmayan yapıların cinsiyet kategorisi, teklik olanlardan fazla olamaz.*

İkinci kuralı daha iyi açıklamak için Hausa dilini örnek verebiliriz. Bu dilde teklik isimler için eril ve dişil kategorileri mevcut iken çokluk isimler için aynı durum söz konusu değildir. Bu durumun tersinin görüldüğü bir dil ise - bildiğimiz kadarıyla - mevcut değildir.

Hâl çekimi cinsiyet bildiren yapılarla beraber veya onlar olmadan yapılabilir. Aynı durum sayı kategorisi için de geçerlidir. Hâl çekiminde eksiz olarak kullanılan kategori, öznesi fiilin geçişli veya geçişsiz olmasına göre değişim göstermeyen dillerin öznesi olarak kullanılabilen yapıdır. Aynı kategorideki isimler, öznenin fiilin geçişli olup olmamasına göre değiştiği dillerde geçişsiz fiilin öznesi ya da geçişli fiilin nesnesi olarak kullanılabilir. Bu bilgilere dayanarak şu kurala ulaşabiliriz:

38. *Hâl sisteminin olduğu dillerde eksiz olarak kullanılabilen tek hâl, anlam açısından geçişsiz fiilin öznesi olarak kullanılabilen kelimeleri içerir.*

Sayı ve hâl eklerinin sırasıyla ilgili olarak şu kuralı ortaya koyabiliriz:

39. *Hâl ve sayı eklerinin bulunduğu dillerde bu eklerin ikisi birden isim gövdesinden önce veya sonra geliyorsa, sayı bildiren ifade isim köküyle hâl ekinin arasına girer.*

Sıfatlar ve isimler arasındaki uyumla alakalı olarak da şu genel ifade ileri sürülebilir:

40. *Bir dilde sıfat isimden sonra geliyorsa, sıfat ismin bütün çekim kategorilerini üzerine alır. Böyle durumlarda isim, bu kategorilerin bir tanesinin veya hepsinin direkt ifadesini bünyesinde bulundurmaz.*

Mesela, sıfatların isimlerden sonra geldiği Bask dilinde, isim öbeğinin son ögesi hâl ve sayı kategorilerini üzerinde taşıyan tek öğedir.

Hâl çekimi sistemleri son edatlı dillerde, özellikle III. yapıda olan dillerde görülür. Elimizdeki listede bu yapıda olan dillerin tamamında hâl çekimi vardır. Bu durumun tersi olan çok az örnek veya istisna mevcuttur.

41. *Bir dilin baskın söz dizimi karakterinde fiil hem öznenin hem de nesnenin sonra geliyorsa, o dilde çok yüksek bir ihtimalle hâl çekimi sistemi vardır.*

Son olarak zamir grubunu kısaca ele alabiliriz. Genel olarak zamirler isimlere göre daha farklı özellikler gösterme eğilimindedirler. Bu bakımdan ortaya koyacağımız ifadelerin bazı istisnaları olacaktır. Genel bir ifade olarak şu kuralı ileri sürebiliriz:

42. *Her dilde en az üç şahıs iki de sayı olmak üzere beş zamir kategorisi bulunur.*

43. *Bir dilde isimler için cinsiyet kategorisi varsa zamirler için de aynı durum söz konusudur.*

Tahmin edilebileceği gibi cinsiyet kategorisi ile şahıs zamirleri arasında bir ilişki vardır.

44. *Bir dilde birinci şahıs zamiri için dişil ve eril ayrımı varsa, o dilde aynı ayırım ikinci ve/veya üçüncü şahıs zamirlerinde de görülür.*

Buna benzer bir ilişki sayı kategorisi için de geçerlidir:

45. *Bir şahıs zamirinin çokluğunda dişil-eril ayrımı varsa, teklik zamir için de bazı ayrımlar söz konusudur.*

5. Sonuç: Bazı Genel İlkeler

Bu bölümde, önceki bölümlerde ortaya konulan evrensel dilbilgisi kuralları açıklanmayacaktır. Ancak, bu kuralların temelini oluşturan bazı genel ilkeler belirtilecektir. İlk olarak temel söz dizimi karakteriyle bağlantılı olan ilgi yapılarıyla alakalı bazı genel ilkeler açıklanacaktır. İlgi yapıları için ortaya koyduğumuz kurallar, i) bir söz dizimi yapısının alternatiflerine göre baskın olmasına göre ve ii) o kurallar arasındaki uyumlu ve uyumsuz ilişkilere göre yeniden şekillenecektir. Bunlardan ikincisinin genellemelere dayalı ilkeler doğuracağı açıktır.

Buradaki mantığı 25. kuralla (zamir olan nesne fiilden sonra geliyorsa, isim olan nesne de fiilden sonra gelir) açıklayabiliriz. İsim olan nesne, sadece zamir durumundaki nesnenin de fiilden önce gelebildiği durumlarda fiilden önce kullanılabilir. Fakat yine isim olan nesne, zamir olan nesnenin fiilden önce veya sonra gelebilmesiyle bağlantılı olmaksızın fiilden sonra kullanılabilir. Bu durumda FN diziminin NF dizimine göre baskın olduğu söylenebilir. Çünkü NF sadece belli şartlara bağlı olarak (zamir olan nesne fiilden önce gelebiliyorsa) kullanılabilir. FN yapısının ise bağlı olduğu böyle bir kısıtlama yoktur. Dahası, *isim olan nesne-fiil* dizimi *zamir olan nesne-fiil* dizimiyle uyumlu fakat *fiil-zamir olan nesne* dizimiyle uyumsuzdur. Buna benzer olarak *fiil-isim olan nesne* dizimi *fiil-zamir olan nesne* dizimiyle uyumlu olmasına rağmen *zamir olan nesne-fiil* yapısıyla uyumlu değildir. Bu kavramlar ışığında kuralımızı şu şekilde yeniden ifade edebiliriz:

Baskın bir söz dizimi yapısı her zaman mevcut olabilir. Fakat baskın olmayan bir dizimin varlığı birbiriyle uyumlu olan yapılarla bağlıdır.

Burada baskın olma durumu bir yapının diğerine göre daha çok kullanılmasından ziyade, tetrakorik tablodaki (Ek 1) 0 faktörüyle alakalıdır. Baskın olmayan bir dizimin baskın olana göre daha yaygın olarak kullanılabileceği örnekler oluşturmak zor değildir. Bir yapının diğerine göre baskın olup olmadığı ve o yapıyla uyumlu olup olmadığı tablodaki 0'dan anlaşılabilir.

Daha önce de belirtildiği gibi uyumlu ve uyumsuz olma durumu genellemelere dayanmaktadır. Benzer yapılarda birbirinin dengi olan öğeler, söz diziminde aynı sırada olma eğilimindedirler. Bu denklik az önce ele alınan zamir ve isim ilişkisinde açık bir şekilde görülebilir.

Bu temelde 3. kurala göz atalım. Kurala göre I. yapıda olan diller son edatlı değildir. I. II. ve III. yapıda olan dillerin tamamında özne nesneden önce geldiği için bu durum şimdiki bağlamla alakasız olacaktır. Dolayısıyla şu sonuca ulaşabiliriz:

Ön edatlar son edatlara göre, ÖF dizimi FÖ dizimine göre baskındır. Ön edatlar FÖ dizimiyle uyum içinde iken ÖF dizimiyle uyumsuzdur. Son edatlar ise ÖF yapısıyla uyumlu, FÖ yapısıyla uyumsuzdur.

Nesnenin fiilden sonra gelmesi II. yapıdaki dilleri III. yapıda olanlardan ayıran bir özelliktir. II. yapıdaki dillerin bu özelliği I. yapıdaki dillerle ortaktır. Yani, III. yapıda olan dillerde nesne fiilden önce gelir. Bunlara dayanarak 4. kuraldan (Söz dizimi ÖNF olan diller, tesadüfle açıklanamayacak kadar yüksek bir oranda son edatlıdır) şu sonucu çıkarabiliriz: NF dizimi son edatlarla uyum gösterirken FN dizimi ön edatlarla uyum gösterir. Bu durumu destekleyen yapı benzerlikleri, ilgi yapılarını açıklayacağımız bölümde ele alınacaktır. I., II. ve III. yapıdaki dillerin ön edat/son edat münasebetiyle ilgili şunu söyleyebiliriz: FÖ ve ÖN diziminin görüldüğü I. yapıdaki diller ön edatlarla uyumludurlar. Yani, I. yapıdaki dillerin tamamı ön edatlıdır ve dolayısıyla bu dillerde ön edatlar baskındır. II. yapıdaki dillerde görülen ÖF dizimi son edatlarla, FN dizimi de ön edatlarla uyum gösterir. Aslında II. yapıdaki dillerin büyük bir çoğunluğu ön edatlıdır. Dolayısıyla baskın olan ön edatlardır. III. yapıdaki dillerde görülen ÖF ve NF yapısı son edatlarla uyumlu olmasına rağmen ön edatlar baskındır. Bununla birlikte III. yapıda olan dillerin büyük çoğunluğu (birkaç istisna hariç) son edatlıdır.

Ön edatlı dillerde, ilgi yapısının bağlı olduğu kelime tamlanan isimden sonra gelirken, son edatlı dillerde ilgi ekinin bağlı olduğu kelime tamlanan isimden önce gelir. Bu durumun az da olsa istisnaları vardır. Sonuç olarak, ön edatlı dillerde *tamlanan-ilgi*, son edatlı dillerde *ilgi-tamlanan* dizimi hâkimdir.

İlgi yapısıyla ön edat-son edat arasındaki bu münasebet bahsedilen genellemelerin basit bir örneğidir. İyelik ilişkisi kuran bu yapılar yer bildiren edatlarla benzerlik gösterirler. Mesela İngilizcede iyelik bildiren “*of*” ön edatı, yer bildiren “*under*” veya “*above*” edatlarıyla söz dizimi açısından yakın benzerlik içindedir. Buna ek olarak, yer ve zaman ifadeleri, edatlar yerine isim veya isim soylu kelimelerle de belirtilebilir. Bu duruma yine İngilizceden “*in back of*” yapısı örnek verilebilir. Yani, “arkasında” manasını veren “*behind*” edatı yerine arka anlamındaki “*back*” kelimesi ile ilgi belirten “*of*” edatı kullanılabilir (*the*

back+of). Bu yüzden İngilizce hem “*X’s back*” hem de “*in back of X*” iyelik bildiren yapıları “*X’s house*” ifadesiyle paralellik gösterir. Dolayısıyla “*back of X*” = “*in back of X*” ifadesi de “*house of X*” öbeğiyle paralellik gösterir.

İlgi yapılarının bir taraftan ön edat/son edat diğer taraftan da ÖF/NF yapılarıyla ilgisi, bu yapıların özne ve nesne durumunda kullanılmasıyla oluşmaktadır. Örnekle açıklayacak olursak “*Brutus’ killing of Caesar started a civil war*” cümlesi anlam açısından “*The fact that Brutus killed Caesar started a civil war*” aynı değere sahiptir. Bu cümlelerden ilkinin öznesini bir ilgi grubu oluşturmaktadır. Bu tür bir durumda özne ilgi halinin bağlı olduğu yapıya, fiil de tamlanan isme tekabül eder. Bununla birlikte, ilgi yapısıyla değişiklik gösteren nesne ve öznelerin bulunduğu diller de mevcuttur. Bu duruma da Berberi dilinden örnek verilebilir. Bu dilde “*argaz*” (adam) isim, “*urgaz*” da ya ilgi halinde bir isim ya da –fiilden sonra geldiği takdirde– öznedir. Yani, “*iffey urgaz*” (gitti adam) cümlesi “*axam urgaz*” (evi adamın) öbeğiyle paralellik gösterir. Bu durumdan Berberi dilinin I. yapıda, ön edatlı bir dil olduğunu ve bu dilde ilgi halindeki bir ismin tamlanan isimden sonra geldiğini söyleyebiliriz.

İlgi yapıları ve sıfatların temel söz dizimi karakteriyle münasebetinden de bahsedilmesi gerekir. Hem ilgi yapıları hem de niteleme sıfatları ismin anlamını daraltabilir. Bu durumu destekleyecek örnekler vardır. Farsça gibi dillerde sıfat ve tamlayan durumundaki ilgi hali neredeyse aynı şekil özellikleriyle belirtilirler. Zamirlere bağlı bir iyelik söz konusu olduğunda bazı diller çekimli bir sıfat kullanırken bazıları da zamirin ilgi halini kullanır. Hatta bazı dillerde birinci ve ikinci kişi zamirleri için çekimli sıfatlar kullanılırken, üçüncü kişi için ilgi hali kullanılır (Norveççe).

Çıkarılan sonuçları, birbirleriyle direkt ya da dolaylı bir şekilde uyumlu olduğunu belirterek şu şekilde özetleyebiliriz: Ön edatlı dillerde *tamlanan-ilgi yapısı*, *FÖ*, *FN*, *İS* (isim-sıfat) dizimleri görülür. Bu dillerde belirtilen isim belirten isimden önce gelme eğilimi gösterir. I. yapıda olan dillerden *tamlanan-ilgi yapısı* ve *İS* dizimine sahip diller bu grubun kutup noktasını teşkil eder. Bu grubun tam tersi olarak son edatlı dillerde *ilgi halinin bağlı olduğu kelime-tamlanan*, *ÖF* ve *NF* dizimleri görülür. Bu yapıda yaygın olan dillerden biri Türkçedir. Ancak, Bask dilinde (*III.*, *SE*, *İS*, *tamlanan-ilgi*) *İS* diziminin baskın özelliği neredeyse Türkçenin bu bakımdan sahip olduğu özellik kadar yaygındır. Dillerin oldukça karmaşık yapılara sahip oldukları ve sadece bir dile mahsus faktörlerin burada ele alınmadığı belirtilmelidir. Bu faktörlerden biri, daha önce açıklanan işaret sıfatı ve ismin söz dizimindeki sıralarıdır.

Bu yapılardan birinin diğerine göre baskın olmasını açıklamak onlar arasındaki uyumlu ilişkileri açıklamaktan daha zordur. Mesela sıfatların neden isimlerden sonra gelme eğilimi gösterdiklerini açıklamak biraz daha güçtür. Ancak, *isim-sıfat* diziminin bu şekilde baskın olması, *ÖF* dizimini baskın hale getiren

faktörle açıklanabilir. Hockett'in terimleriyle açıklayacak olursak yorumun (sıfat) konuyu (isim) takip etmesi yönünde bir eğilim vardır. *İsim-sıfat* diziminin *özne-fiil* dizimiyle paralellik gösterdiği yönünde bazı kanıtlar vardır. Birçok dilde sıfat görevindeki yapılar geçişsiz filler gibi muamele görürler. Bu yüzden niteleme sıfatları, sıfat görevinde yan cümle veya ortaç gibidir. Daha önce de belirtildiği gibi sıfat görevindeki yan cümlelerin isimden sonra gelme eğilimleri sıfatlara göre daha fazladır. Yeni Gine'de konuşulan Arapeş dili gibi bazı dillerde “*The good man came*” cümlesi “*The man is-good that-one he came*” şeklinde ifade edilir. *Sıfat-isim* dizimi, içerisinde niteleyici bulunan diğer yapılar göz önünde bulundurulduğunda FÖ dizimiyle dolaylı bir uyum gösterir. Konu-yorum faktörü ise *sıfat-isim* dizimini ÖF yapısı ile paralel hale getirir.

Bunların tamamı bütüncül bir teori olmaktan uzaktır. Yine de, yaygın kuralların aksine ilgi yapılarının son edat/ön edatlarla uyumsuz olduğu durumların araştırılması gerekir. Böyle bir araştırma yapacak birisi, ilgi yapılarının sıfat-isim diziminden etkilendiği sonucunu çıkarabilir. Bu sonuç da niteleyen/nitelenen sırasıyla bağlantılı olan uyumlu ilişkilerin - bir dereceye kadar - dışına çıkacaktır. Mesela, kuralın aksine *ilgi halindeki kelime+tamlanan* dizimini ön edatlı bir dilde görüyorsak bu muhalif durumun sebebi, söz konusu yapıyla uyum gösteren sıfat-isim dizimi olabilir. Farklı bir deyişle, bir dilde ön edatlar Sİ dizimiyle uyumsuzsa, ilgi yapıları da ön edatlarla uyumsuz olur. Aynı şey son edatlar için de geçerlidir. Araştırmacı buraya iki farklı ilgi yapısına sahip olan dilleri de dâhil edebilir. Hatta istisnalar varsa bunların ÖF ve FN dizimlerine sahip II. yapıdaki dillerde bulunacağı varsayımına ulaşacağı düşünülebilir.

Son edatlı dillerle (büyük çoğunluğu III. yapıdan) alakalı olan 5. kural bu varsayımına örnek oluşturabilir. Kurala göre “*ilgi yapısı tamlanan isimden sonra geliyorsa, aynı şekilde sıfat da nitelediği isimden sonra gelir*”. Söz konusu dil son edatlı ise, bu edatlar *tamlanan-ilgi yapısı* dizimi ile uyumsuz, *isim-sıfat* dizimiyle de uyumlu olabilir. İki farklı ilgi yapısı diziminin olduğu diller de dâhil edilirse elimizde örnek verebileceğimiz en az altı dil olacaktır. Somali ve Maba dilleri iki ilgi yapısı dizimine de sahiptir. ÖNF dizimine sahip olan Kanuri, Gala dilleriyle Sümerce son edatlıdır ve *tamlanan-ilgi yapısı* ile *isim-sıfat* dizimine sahiptir.

Bu varsayım başka tahminlerde bulunabilmemize imkân verecektir. III. yapının ön edatlı dillerinden değişken ilgi yapısı dizimine sahip olan dillerde veya ön edatlı diller için uyumsuz olan *ilgi yapısı-tamlanan* dizimine sahip olan dillerde sıfatın isimden önce gelmesi güçlü bir varsayımdır. Farklı iki ilgi yapısı dizimine sahip olan Tigrinya ile *ilgi yapısı-tamlanan* dizimine sahip Amharik dilleri bu duruma örnektir. Varsayımımıza uygun olarak bu iki dilde de sıfatlar isimden önce gelir. II. gruptan ön edatlı *ilgi yapısı-tamlanan* dolayısıyla *sıfat-isim* dizimine sahip dillere Danca, Norveççe, İsveççe ile İngilizceyi

verebiliriz. Bu dillerde varsayımımızı destekleyecek şekilde sıfat isimden önce gelirdir. II. yapıda son edatlı dillerden Mangbetu ile Sudanda konuşulan Moru-Madi dillerinde ilgi yapılarında değişebilen bir söz dizimi karakteri görülür. Ayrıca bu dillerde tahmin edebileceğimiz gibi isim sıfattan önce gelir. İlgi yapısında değişebilen söz dizimi karakterine sahip olan ve Şilide konuşulan Araukanya dili, Kafkaslarda konuşulan bazı Dağıstan dilleri ile Tabassaran dili bu duruma istisna oluştururlar. Aslında III. yapıda olan Dağıstan dillerinin tamamında, son edatlarla ve *sıfat-isim* dizimiyle uyumlu olan *ilgi yapısı-tamlanan* diziminin görülmesi gerekir. Eğer öyleyse varsayımımızı destekleyecek önemli bir belirti elde etmiş oluruz. Son olarak, I. yapıdaki bütün diller ön edatlı olduğu için ele almamız gereken sadece bir durum vardır: *ilgi yapısı-tamlanan* diziminin görüldüğü ön edatlı diller. Bu özelliğe sahip tek dil bildiğimiz kadarıyla Whorf'a göre Nahuatl dili diyalektlerinden olan Milpa Altadır. Bu dilde tahmin edildiği gibi sıfatlar isimden önce gelir.

Buna benzer bir ilişki ağını 20 ve 29. kurallara bakarak çıkarabiliriz. Bunlar merkezde olan ögelere diğer unsurların yakınlık/uzaklığıyla alakalı kurallardır. Merkezdeki bu öge kök veya gövde olabilir. Bu yakınlık sırası çekim kategorilerinin köke veya gövdeye yakınlığıyla benzerlik gösterir. Sayı kategorisinin kelime köküne hal kategorilerinden daha yakın olduğunu belirtmiştik. Ancak bazı dillerde, sayı kategorisi vardır; fakat hal kategorisi yoktur. Çok az örneği olmakla birlikte hal kategorisinin bulunduğu fakat sayı kategorisinin bulunmadığı diller de vardır. Sayı kategorisi kelime köküne daha yakın olduğu için kökle birleşmesi ve çekimli bir yapı oluşturması daha muhtemeldir. Belki de bu yakınlık sırası, merkeze olan psikolojik ve mantıksal uzaklıkla alakalıdır. Ancak burada bununla ilgili herhangi bir analiz yapılmayacaktır.

Bu durum, bir kategorinin (sayı, cinsiyet) kelime üzerindeki etkisini yitirmesine (nötrleşme) benzetilebilir. Köke yakın olan kategori daha vurguludur. Köke uzak olan kategori ise dolaylı olup ilkinin varlığında nötrleşme eğilimindedir. 36 ve 37. kurallar bu bakımdan birbiriyle alakalıdır. Bu kurallara göre sayı kategorisi cinsiyete göre vurguludur ve sayı ekinin bulunduğu (teklik olmayan) kelimelerde cinsiyet nötrleşir. Bunun tam tersi olarak cinsiyet kategorisinin yanında sayı kategorisinin nötrleşmesi nadir görülen bir hadisedir (Dravidyan dillerinde görülür). Sayı ve hal kategorisini beraber aldığımızda, sayı kategorisinin diğerine göre köke daha yakın olduğunu görürüz. Hâl kategorisinin mevcut olduğu kelimelerde sayı kategorisi varlığını korur. Ancak, bunun tersi bir durum nadir olarak görülür. Sayı kategorisinde olan bir kelimedede hal belirteçlerinin nötrleşebilmesine rağmen bu durumun tersi muhtemelen yoktur.

34. kuraldan anlaşıldığı gibi bir dilde sadece üçlük kategorisi varken, tesniye ve üçten büyük sayılar için farklı bir kategorinin mevcut olmaması söz konusu değildir. Diller bu noktada sayıların sırayla devam etmesi yönünde kesin

bir eğilim gösterirler (Bir dilde üçlük kategorisine mahsus bir ek varken, tesniye için bir ek olmaması rastlanan bir durum değildir).

14 ve 15. kurallar aynı ilkeyi örneklemektedir. Bir dildeki öğelerin sırası, gündelik tecrübeyle ve bilgi sırasıyla paralellik gösterir. Mesela şart bildiren cümlelerde mantık sırasına göre, konuşma dilinde olduğu gibi önce şart sonra da sonuç gelmesi gerekir.

7., 8. ve 40. kurallar ilk bakışta birbiriyle alakasız gibi görünse de, üçü de dil unsurlarının başlangıcından çok sonunun belirtildiğini vurgulamaktadırlar. Mesela, III. yapının değişmez söz dizimi karakteri taşıyan dillerinde fiil her zaman cümlenin sonunu belirtir. Çekim isim öbeğinin sadece son ögesinde meydana geliyorsa, bu öbeğin sona erdiğini gösterir. Söz konusu durum - belki de - bir kimsenin konuşmaya yeni başladığını anlayabilmemize rağmen, aynı kişinin konuşmayı ne zaman bitireceğini bazı belirteçler olmadan anlayabilmemizin güç olmasıyla alakalıdır.

III. yapıda değişmez söz dizimi karakteri taşıyan diller olmasına rağmen I. yapıda bu şekilde bir dil olmaması başka bir faktörle ilgili olabilir. Ayrıca, cümlede genellikle ön konumda bulunan yapı vurgulu olmalıdır. Farklı vurgu yöntemleri olmasına rağmen (ör. tonlama) vurgulanmak istenen başka bir ögenin gelebilmesi durumuna karşı önce gelen konum vurgusuz bırakılabilir. Bu duruma örnek 12. kuraldır. Bütün dillerde zaman ve mekân ifadelerinin cümlede ön konumlarda bulunması da oldukça muhtemeldir.

Almanca gibi dillerde fiilin parçalanabilmesi de farklı bir ilke oluşturur. Bütünü oluşturan parçaların sıralarının esnek olabilmesi, bu parçalar arasındaki hiyerarşi farkıyla açıklanabilir. Genel itibarıyla birçok dilde özne ve fiilin sırasını bir esneklik görülür. Ancak, ilgi yapılarında böyle bir esnekliğin görüldüğü diller çok azdır. Morfolojik öğelerin dizim sırası ise oldukça sabittir. Dolayısıyla parçalanabilir öğeler, parçalanamaz öğelere göre çok daha nadirdir.

Çalışmanın ilk bölümünde de belirtildiği gibi, bu bölümde ortaya konulan ilkeler sadece öneri niteliğindedir. Umarız, bu ilkelerin en azından bir kısmı daha sonra yapılacak araştırmalar için faydalı bir kaynak oluşturur.

EK 1.
Faydalanılan 30 Dille Alakalı Temel Bilgiler

	Söz dizimi	ÖE	İS	İsim-İşaret Sıfatı	İsim-Miktar belirteci
Bask	III	-	x	x	-
Berberi	I	x	x	x	-
Burmese	III	-	x ¹	-	x ²
Buruşaski	III	-	-	-	-
Chibcia	III	-	x	-	x
Fince	II	-	-	-	-
Fulani	II	x	x	x	x
Galce	I	x	x ³	x	-
Guarani	II	-	x	-	0
İbranice	I	x	x	x	-
Hinduca	III	-	-	-	-
İtalyanca	II	x	x ³	-	-
Kannada	III	-	-	-	-
Japonca	III	-	-	-	- ²
Loritja	III	-	x	x	x
Malayca	II	x	x	x	- ²
Maori	I	x	x	-	-
Masai	I	x	x	-	x
Maya	II	x	-	-	- ²
Norveççe	II	x	-	-	-
Nubian	III	-	x	-	x
Quechua	III	-	-	-	-
Sırpça	II	x	-	-	-
Songhai	II	-	x	x	x
Swahili	II	x	x	x	x
Tayca	II	x	x	x	x
Türkçe	III	-	-	-	-
Yoruba	II	x	x	x	x
Yunanca	II	x	-	-	-
Zapotek	I	x	x	x	-

1 Sıfat fiiller isimlerden önce kullanılır ve bu durum sıfatın isimden sonra gelmesi kadar yaygındır

2 Her iki dizimde de miktar belirteçleri sayı sıfatlarından sonra gelir. Sayı sıfatı+belirteç yapısı Burmese ve Maya dillerinde isimden önce, Japonca ve Taycada isimden sonra gelir. Malayca da ise ya sonra ya da önce gelir.

3 Galce ve İtalyancada az sayıda sıfat isimlerden önce kullanılmaktadır

1. Sütunda; **I** söz dizimi yapısının FÖN, **II**; ÖFN, **III**; ÖNF olduğunu gösterir. İkinci sütunda x dilin ön edatlı olduğunu, - ise son edatlı olduğunu belirtir. Üçüncü sütunda x ismin niteleme sıfatından önce geldiğini, - sonra geldiğini gösterir. Dördüncü sütunda x ismin işaret sıfatından önce geldiğini, - ise sonra geldiğini gösterir. Beşinci sütunda x ismin miktar belirtecinden önce geldiğini, - ise sonra geldiğini belirtir. 0 da her iki söz dizimi yapısının kullanıldığını gösterir.